plokštinių koklių bei jų fragmentų. Plokštiniai kokliai padengti rusva, juoda, žalia glazūra, yra ir neglazūruotų. Juose vyrauja augalinio ornamento puošyba. Be keramikos, surinkta nemažai kitų radinių iš stiklo, metalo. Rastoji medžiaga datuojama XVI–XX a. laikotarpiu.

Žemių sluoksniuose aptikta gyvulių ir paukščių kaulų, užfiksuota keletas ūkinių duobių. Kultūriniai žemių sluoksniai vietomis suardyti, sumaišyti šiose vietose buvusių statybų bei įvairių požeminių komunikacijų tiesimo ir kitų pertvarkų metu. Užfiksuoti ir buvę žemių užpylimai bei užstumdymai.

Tiriant sklypo P pakraštį (buvusi turgavietės Š dalis), 18–25 cm gylyje buvo atidengtas XX a. pradžioje klotas akmenų grindinys iš apskaldytų ir natūralių lauko akmenų. Negrįstose turgaus aikštės vietose pastebėtas purvo – žvyro suplūktas ir labai kietas 4–10 cm storio sluoksnis, atsidengęs 40–65 cm gylyje. Pastatų pėdsakų čia nepastebėta. Žemės sluoksniai maišyti, perkasti vedant dujotiekio, elektros ir kitų komunikacijų linijas. Sumaišytose žemėse rasta keletas nuo 1933 m. Telšiuose gamintų šaligatvio plytelių ir jų nuolaužų.

Tyrinėjimai rodo, kad nuo XVII a. iki Antrojo pasaulinio karo tirtoji senamiesčio dalis (išskyrus buvusios turgavietės dalį) buvo užstatyta ir apgyvendinta, nors archeologinių radinių čia rasta datuojamų ir XVI a.

2003 m. atlikti archeologiniai tyrinėjimai papildo žinias apie Telšių turgavietės ir jos aplinkos istorinę raidą. Ši senamiesčio vieta buvo tankiai apgyvendinta, ūkiniu požiūriu svarbi ir savita.

EXPLORATIONS IN TELŠIAI OLD TOWN, IN TURGAUS SQUARE 23

In 2003 ŽMA explored the area of 176 m^2 in the eastern part of the site in Turgaus square 23, in Telšiai old town. They detected the remains of a wooden structure dated to the 19th–20th centuries and different artefacts dated to the 16th–20th centuries.

ŽVALGOMIEJI TYRINĖJIMAI ŽAGARĖS SENAMIESTYJE

Ernestas VASILIAUSKAS

2003 m. gegužės mėnesį Žagarėje, Miesto aikštėje 14 JIKM atliko archeologinius žvalgomuosius tyrinėjimus. Jų metu buvo iškasti 2 šurfai ir ištirtas bendras 4,7 m^2 plotas, stebėta kasama 30,6 m ilgio, 1 m pločio trasa. Iš viso ištirtas bendras 30,6 m^2 plotas.

Pagal išlikusią istorinę fotonuotrauką šioje buvusioje Turgaus aikštės dalyje buvo mūriniai bei mediniai pastatai (buvo tyrinėjama medinio pastato kiemo teritorijoje). Tiriamos trasos vietoje stovėjęs pastatas pokario metais buvo nugriautas, o jo vietoje įrengtas turgelis. Kai kurie pastatai buvo rekonstruoti, tačiau didesnių statybos darbų šioje vietoje nebuvo.

Tyrinėjimų metu buvo aptikti XVIII–XX a. pirmąja puse datuojami kultūriniai sluoksniai. Kadangi tirtas plotas yra prie buvusios Naujosios Žagarės turgaus aikštės, ankstyvesni kultūriniai sluoksniai yra suardyti vėlyvesnių, XVIII–XX a. pirmosios pusės, statybų arba kasant duobes šiukšlėms. Kad šioje vietoje buvo XVI–XVII a. apstatymas, patvirtina perkastuose kultūriniuose sluoksniuose

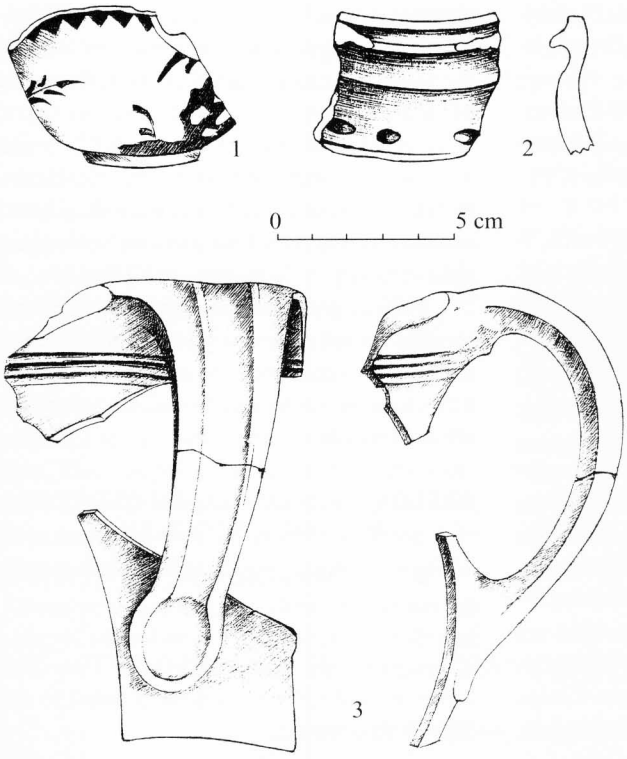

79 pav. Keramika, surinkta Žagarėje, Miesto a. 14: 1 – fajansinio puodelio fragmentas, 2 – redukcinė keramika, 3 – oksidacinės keramikos plonasienio puodo fragmentai. *V. Bardauskaitės pieš.*
Fig. 79. Ceramics collected in Žagarė, in Miesto square 14: 1 – fragment of a faience pot, 2 – reduced ceramics, 3 – fragments of a thin-walled pot made of the oxidated ceramics.

surinkta atsitiktinė to laikotarpio keramika. Tai XVI–XVII a. datuojamų puodų profiliuotais kakleliais ir dekoruotų įkartėlių–duobučių ornamentu šukės bei kita XVII a. datuojama keramika.

Tyrinėjimų metu buvo rasta XVI–XVIII a. datuojama redukcinė, oksidacinė glazūruota ir neglazūruota, naujųjų laikų (XVI a. pabaiga–XVII a.) plonasienė (79:3 pav.) keramika. Dvi XVI–XVII a. datuojamos redukcinės keramikos šukės buvo dekoruotos įstrižomis įkartėlėmis, jų kakleliai profiliuoti, o briaunoje yra griovelis (79:2 pav.) (panašios, tik be ornamento, yra rastos tyrinėjant Joniškio senamiestį ir Kalnelio kaimavietę). Retas radinys – XVII a. importuoto Olandijos fajansinio puodelio fragmentas (priedugnio šukė) (79:1 pav.). Šis puodelis buvo dengtas balta glazūra ir papildomai mėlyna glazūra dekoruotas augaliniu ornamentu. Rasti XVII a. puodyninių koklių fragmentai (priedugnio šukės) bei XVIII a. viduriu datuojamų frontalių koklių fragmentai, kurie dekoruoti reljefiniu vėlyvojo baroko (rokoko) stiliaus ornamentu bei glazūruoti tamsiai ruda–juoda spalva. Kasinėjimų metu taip pat surinktos geležinės kaltinės vinys (galvutės apvalios) (XVIII a.) (80:6 pav.), geležinė durų kniedė (galvutės apvalios), geležinis kriauninis peilis (XVII–XVIII a. (?), medinis statinės kamštis (XVII a.).

Rastos 4 monetos: Maksimiliano Emanuelio (Bavarija) 1721 m. sidabrinis grašis, Nikolajaus I (Rusija) 1852 m. varinė denežka, 1720 m. Petro I (Rusija) varinė poluška, 165(?) m. varinis Jono Kazimiero šilingas.

Įdomūs ir labai vertingi yra kai kurie radiniai. Vienos jų – tai 2 vario lydinio (Cu, Zn – nustatyta LNM restauravimo centre; E. Končienės tyrimai) knygų sąsagėlės. Viena dekoruota 6 koncentriniais ratukais (trim aukštais: apačioje – 3, viršuje – 1) ir tiesiais bei susikertančiais grioveliais apačioje ir viršuje. Vie-

nas galas baigiasi užkabinimu, o kita dalis iškarpyta. Kitoje pusėje kniedėmis yra pritvirtinta kita vario lydinio plokštelė. Tarp plokštelių yra likę organikos liekanų (LNM restauravimo centre nustatyta, kad tai yra medžio liekanos; E. Končienės tyrimai). Sąsagėlė sulenkta per vidurį. Jos ilgis – 5,3 cm, plotis – 2 cm, vidinėje pusėje esančios plokštelės ilgis– 3 cm, plotis – 1,8 cm (80:1 pav.). Kita taip pat yra vario lydinio (Cu, Zn; E. Končienės tyrimai), dekoruota įmuštų įkartėlių-duobučių eilėmis, kitoje pusėje 2 kniedėmis pritvirtinta kita vario lydinio plokštelė. Sąsagėlė sulenkta per vidurį, galas ties užkabinimu nulūžęs. Tarp plokštelių yra likę organikos liekanų (medžio liekanos; E. Končienės tyrimai). Jos ilgis – 4,5 cm, plotis – 1,3 cm; mažesnės plokštelės ilgis – 2,3 cm, plotis – 0,9 cm (80:2 pav.).

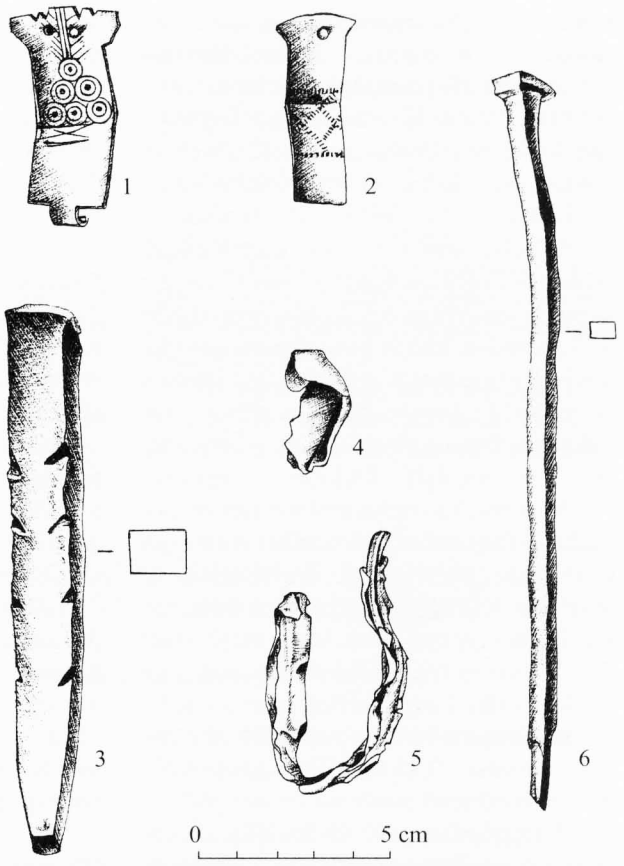

80 pav. Metaliniai dirbiniai, surinkti Žagarėje, Miesto a. 14: 1, 2 – vario lydinio sąsagėlės, 3 – geležinis kirstukas, 4, 5 – švininio vitražo tvirtinimo fragmentai, 6 – geležinė vinis. *V. Bardauskaitės pieš.*
Fig. 80. Metal artefacts collected in Žagarė, in Miesto square 14: 1, 2 – copper-alloy book clasps, 3 – iron chisel, 4, 5 – fragments of leaden stained glass frame, 6 – iron nail.

Pagal stratigrafiją jos yra datuojamos XVIII a. antrąja puse. Analogiški radiniai yra rasti Vilniuje, Žemutinėje pilyje, Rygos Domo kapinėse (XVII a.) ir Domo šventoriuje, Araišų pilyje, Sėlpilio pilyje (XVI a.) ir priešpilyje (XVII a.) (Latvija). Kai kurias rastas žalvarines stačiakampio arba trapecijos formos plokšteles galima sieti su knygų kraštų apkaustais. Yra istorinių duomenų, kad Naujojoje Žagarėje 1778–1789 m. dirbo žydų tautybės knygrišys. Remiantis minėtais radiniais bei sluoksnių stratigrafija galima manyti, kad šioje vietoje buvo XVIII a. antrąja puse datuojama knygrišio dirbtuvė. Anot istoriko E. Meilaus, naujo svarbaus knygrišio verslo atsiradimas liudija Žemaitijos miestelių kultūros ūgtelėjimą XVIII a. antrojoje pusėje.

Retas ir įdomus radinys yra sulankstyto švininio (E. Končienės tyrimai) vitražo tvirtinimo fragmentai (80:4, 5 pav.) (radiniai rasti

suardytuose kultūriniuose sluoksniuose). Vieno ilgis – 7 cm, o plotis – 5,5 mm. Panašūs yra rasti Sėlpilio priešpilyje, kur jie datuojami XIII–XVII a. Įprastas radinys Žagarėje, kaip ir kituose Lietuvos senamiesčių archeologiniuose sluoksniuose, – langų stiklo šukės, kurios dažnai būna padengtos žalia patina.

Su kalvio arba juvelyro veikla yra susijęs rastas geležinis kirstukas (80:3 pav.). Abu galai nuo kalimo yra suploti. Konservavus (LNM RC) paaiškėjo, kad jo buvo dekoruotos vienos pusės briaunos 4, o kitos – 2–3 įstrižais įkirtimais. Jis į apačią siaurėja, pjūvis – keturkampio formos, plotis: viršuje – 2 cm, apačioje – 0,8 cm, ilgis – 14,3 cm.

Manoma, kad rastas molinio vamzdeliolatakėlio fragmentas (pakraštėlis) yra susijęs su stiklo liejimo amatu. Jo išorėje yra žiedimo rievės. Kaklelis kiek atlenktas į išorę, viršuje lygus – lyg nupjautas. Molio masė „reta" (lyg korėta) su retai pasiskirsčiusiomis priemaišomis (iki 2 mm dydžio), spalva – ruda, angos skersmuo – 14 cm, storis: pakraštėlio – 1 cm, sienelės – 0,95 mm. Šio fragmento dydis – 5,5x6,3 cm.

Tyrinėjimų metu XVII–XVIII a. sluoksniuose buvo rasta gyvūnų kaulų. 12 kaulų ištyrė LVA Anatomijos ir histologijos katedros osteologijos laboratorijos doc. dr. L. Daugnora. Rasti: briedžio – 1 (8,3%), galvijų – 8 (66,8%), avies/ ožkos – 1 (8,3%), kiaulės/ šerno – 2 (16,6%) kaulai.

Tyrinėjimų metu buvo surinkta duomenų apie XVIII a. (?) užstatymą šioje miesto dalyje – aptikti 4 pamatai, sukrauti iš akmenų. Jie ėjo ŠV–PR kryptimi. Įžemis tarp visų pamatų buvo smėlis. Jie sunumeruoti eilės tvarka. Numeracija prasideda nuo pastato 14 ŠV–PR kryptimi.

Šurfo 2 PV dalyje, 60–88 cm gylyje, atsidengė *pamatiniai akmenys* 1 (iki 40 cm skersmens). Ant jų rasta lango stiklo šukė, padengta žalia patina ir glazūruota, redukcinė keramika. Šalia pamatų, 95 cm gylyje, rastos geležinės kaltinės vinys ir sidabrinė Petro I (Rusija) 1720 m. poluška. Pamatai pagal radinius datuojami XVIII a. pirmąja puse–XVIII a. viduriu.

Pamatai 2 atsidengė kv. 2,7–3 m, 40–50 cm gylyje. Jie buvo sukrauti iš 20–40 cm dydžio akmenų. *Pamatai 3* atsidengė kv. 4,5 ir 5,8 m, 93–130 cm gylyje. Jie buvo sukrauti iš 10–50 cm skersmens akmenų. *Pamatai 4* atsidengė kv. 10,1–10,9 m, 80 cm gylyje. Juos sudarė 1 didelis 58 cm skersmens akmuo (kiti liko sienelėse). *Pamatai 5* buvo išsikišę trasos PR sienelėje, kv. 17,4–18,1 m, 88–150 cm gylyje. Juos sudarė sukrauti 18–40 cm skersmens akmenys.

2003 m. tyrinėjimai suteikė papildomų duomenų apie Naujosios Žagarės dabartinės Miesto (tuometinės Turgaus) aikštės V dalies užstatymą. Remiantis tyrinėjimų išvadomis galima teigti, kad šioje aikštės dalyje užstatymas buvo jau XVI–XVII a. Kad buvo užstatymas pagal senąjį kelią, palei Švėtę, patvirtina ir 2001 m. atlikti archeologiniai tyrinėjimai Vilniaus g. (tuometinė Livonijos g.) (JIKM, vad. E. Vasiliauskas), kur aptikti XVI–XVII a. datuojami kultūriniai sluoksniai.

Nepakanka archeologinių duomenų apie likusią Naujosios Žagarės Miesto a. R ir P dalį (palei senąjį Joniškio kelią) – kada čia pradėjo formuotis kultūriniai sluoksniai.

Remiantis sukauptais duomenimis galima teigti, kad Naujoji Žagarė XVI a. formavosi palei ėjusį senąjį prekybos kelią – palei Švėtės upės dešinįjį krantą, ŠV–PR kryptimi. Ši teritorija užima buvusios Turgaus aikštės vakarinės dalies ir dabartinės Vilniaus g. kvartalus.

Radiniai perduoti saugoti į JIKM, konservuoti LNM restauravimo centre.

SURVEY EXPLORATIONS IN ŽAGARĖ OLD TOWN

In May 2003 the archaeological survey explorations (JIKM) were performed in Žagarė, in Miesto square 14. The total area of 30.6 m^2 was explored. During the explorations the cultural layers dated to the 18th century – the first half of the 20th century were detected. The earlier cultural layers dated to the 16th–17th centuries were destroyed by later construction works in the 18th century – in the first half of the 29th century or by digging garbage pits.

During the investigations, the 16th–18th centuries reduced, oxidated glazed and non-glazed, new-aged thin-walled ceramics dated to the end of the 16th century – the 17th century was found, as well as a fragment of an imported Dutch faience pot of the 17th century, pot-shaped tiles dated to the 17th century, fragments of front tiles dated to the middle of the 18th century, iron forged nails (the 18th century), an iron knife with a riveted handle, a wooden plug for a barrel (the 17th century), 4 coins dated to the 17th–19th centuries, 2 copper-alloy book clasps (the 18th century), fragments of a bent leaden stained glass frame, an iron chisel, animal bones were found.

During the investigations the data on the building process of the 18th century (?) in this part of the town: 4 loose stone foundations were detected.

ŽVALGOMIEJI TYRINĖJIMAI ANYKŠČIŲ SENAMIESTYJE, VILNIAUS GATVĖJE, AIKŠTELĖJE TARP NAMŲ 15 IR 19

Gintautas ZABIELA

Anykščių senamiesčio kultūrinio sluoksnio archeologiniai tyrinėjimai vykdomi nuo 1990 m. Iki 2002 m. pabaigos Anykščių senamiestyje buvo tyrinėti 6 plotai, iškasti 225 šurfai, užfiksuotos 68 kultūrinio sluoksnio atodangos, aptikti 2 kapai, 1 monetų lobis. 2003 m. rengiantis pakeisti aikštelės Vilniaus g. tarp namų 15 ir 19 dangą, jos pakraščiuose iškasti 4 šurfai. Šurfų dydis buvo po 1 m^2. Tyrinėjama vieta yra Anykščių senamiesčio centrinėje dalyje, Šventosios kairiajame krante, 50 m į PR nuo Anykščių bažnyčios.

Šurfas 1 kastas aikštelės V krašte. 25–40 cm storio paviršiniame tamsiai pilkame dirvožemyje rasta koklio sienelės fragmentas ir pora žiestų šukių. Šurfas 2 kastas aikštelės P krašte. 10 cm gylyje jame rastas iš 15–25 cm skersmens akmenų grįstas akmenų grindinys, dėtas ant gelsvo žvyro. Grindinys greičiausiai – XX a. pirmosios pusės.

Daugiausia duomenų šios vietos kultūrinio sluoksnio pažinimui pateikė šurfas 3, kastas aikštelės R krašte. Po viršutiniu 15 cm storio pilku dirvožemiu ir 2 cm storio smėlio sluoksneliu pasiektas tamsiai pilkas kultūrinis sluoksnis. Jo viršutinėje iki 35 cm storio (17–50 cm gylio) dalyje rasta įvairių XIX–XX a. pradžios dirbinių: plytgalių, keturkampių vinių, porceliano bei stiklo šukių ir kt. Apatinėje 25 cm storio kultūrinio sluoksnio dalyje (50–75 cm gylyje) aptikta gana daug XVII–XVIII a. žiestos keramikos, koklių, gyvulių kaulų. Sluoksnyje rasta geležinės 10,9 cm ilgio lystelė, 15 cm ilgio keturkampė vinis, aštuoniukės formos 7,5x3,2 cm dydžio kilpa; 18 koklių fragmentų, 38 pakraštėliai, 23 dugnai, 74 puodų sienelės, 3 čerpių,